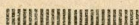

„Спів їх з ленінським в акорді,
дух один і тут і там:
„Ми і Пушкіна — по морді
й жида Гайне — по зубам!
Ти — Копернік!. На — по пиці!
Бо еси ти родом лях!
Нині гасло й заग्रяниці:
що не наше — то репях!“

Цю сатиру Лашенка варто було б перечитати багатьом нашим компатріотам у її повному вигляді. Сатира може бути могутною зброєю. Є люди, з котрими й можна боротися лише сатирою. Лашенко вживає сатири для найшляхетніших цілей, для поборювання всяких ліво-есерівських, ультра-фашистівських і т. п. аморальних течій, для оборони здорового українського щиро-патріотичного й етичного світогляду. Взагалі, поетична діяльність В. М. Лашенка безперечно корисна, а його поезії — хоч їм іноді й бракує формальної викінчености та формальної досконалости — всетаки становлять цінне придбання нашого найновішого письменства.

Др. В. Кучабський.

Українська дипломатія і держави антанти в 1919 р.

(Продовження).

Від самих таки українців, від того, чи вони поставили б себе до розпорядимости Гетьманщині і своєю позитивною діяльністю зменшували б її недоладности, залежало, чи й сам Гетьман, загальною державною тенденцією народу до цього приневолений, був би дійсно вірний українській державній справі і чи та бюрократія підчинилася б лояльно українському державному інтересові, чи навпаки, осмілена слабістю поборюваної самимиж таки революційними українцями центральної влади, вона повела б російську реакційну політику на власну руку, а в самого Гетьмана взяли б верх над його українськими сентиментами ті властивости російщини, якими він був цілою своєю особистою минушиною глибоко перепосений. Теж відношення до Росії визначали в Гетьманській Державі українці самі. Якщо вони вважали б себе вже такими сильними, що не треба б їм було пактувати з Росією, тільки вони могли б приневолити її признати українську державну незалежність, то тоді вони власне й не пактували б і могли б бути певні того, що вже друге покоління тих росіян, яких вони приймали на українську державну службу, стане з етнічного боку українським. А якщо вони вважали б себе ще за слабими, щоб устоятися під напором більшовизму з одного боку, а російської реакції з другого, і якщо вони тому були б приневолені погодитися з російською контрреволюцією, щоб призвести союз

з нею, — то й навіть це все ще не було б покоренням під якийсь чужий диктат, бож вони самі визначували б, своє місце, свою ролю, своє окремішне становище в межах якоїсь федеративної Росії, і ця окремішність була б тим більша, чим одностайніше українство скупчилося б біля Гетьманщини і чим міцнішою вона стала б у наслідок того у її відношенню до російської контрреволюції. Хоч Гетьманщина проголосила вкінці федерацію з Росією, то — хоч воно було її катастрофічною помилкою, бо відносини, як на такий далекосяглий крок, ще не вияснилися були доволі — це ще далеко не означало, що від цього якась федеративна Росія дійсно повстала б. Бо може покінчилася б була боротьба проти більшовицької Москви лиш тим, що більшовизм вправді там устоявся б, але був би зневолений дати Україні спокій, як осьде тепер мусить лишати в спокою Польщу, і тоді залишилася б Україна самостійною мимо федеративної проклямації, так що не українство було б використане для відбудови Росії, тільки навпаки, російська контрреволюція причинилася б проти своєї волі до того, щоб самостійна Україна встоялася й скріпилася. На всякий випадок і в кожному відношенню рішали б отже українці чи то боротьбою, чи угодою про свою судьбу самі по власному усмотрінню — а цеж і є одинокий змісл того самоправління якогось народу, якого висловом є теж і національна державність. Але покорюючися французькому диктатови, українці тратили все, що вони зі самоправління в Гетьманській Державі мали. Була для них своя власна Гетьманщина занадто реакційна, — то тепер приневолювали їх французькі генерали до того, щоб вони стали ще реакційніші. Аджеж французи діставали право „Діректорію“ й її кабінети іменувати й скидати, як це їм подобалося б, а їхні соціальні симпатії були цілком на боці поглядів реакційної російщини. Місцеві, консервативні українці Гетьманської Держави не завше керувалися своїми вузькими господарськими й соціальними інтересами, тільки теж і добром їхньої батьківщини, як вони його бачили й почували. Але цього чи іншого француза міг був якийсь прогорівший, маючий на Україні свої маєтки, великий підприємець дуже легко перекупити, щоб він подиктував „Діректорії“ таку соціальну політику, яка відшкодувала б отого великого підприємця, а хоч би від цього й ціла Україна пропала. Хай собі панує в якійсь дійсній державі хоч яка ненаситність багатих на кошт бідних, то принаймні здобує осьтак багатство лишається у власній країні. Але французи приневолювали „Діректорію“ видати все, що Україна з матеріяльних вартостей мала, користуванню французькими капіталістичними кліками, так що з цього мусіло б вийти зубожіння цієї країни в її цілості. В Гетьманській Державі залежало управління українсько-московського відношення від безпосередньої гри сил цих обидвох народів, отже теж і від власного рішення українців. Але тепер могли б диктувати французи без огляду на дійсне українсько-московське відношення сил і без огляду на власну волю українців, що має

статися з „українською зоною“ в інтересі Франції, а цей інтерес міг вимагати рівно добре беззастережного прилучення України до якоїсь будучої одностайної Росії, що й створення якоїсь такої „української“ державки, яка могла б стати для самих таки українців іще більшим нещастям, аніж її прилучення назад до Росії. Таке було положення Наддніпрянщини яко французького знаряддя, як це могли собі уявити генерали Berthelot і d'Anselme.

Міжтим здається, що з цією надніпрянською справою стояло при кінці лютого 1919 в дійсності трохи ліпше, ніж собі Berthelot і d'Anselme думали, але не в наслідок ваги самих надніпрянців — аджеж тільки-що показано, яка легка була та вага, — тільки в наслідок багато більшої ваги Галичини. А власне: в змислі інтриг Berthelot-a і d'Anselme-a з Наддніпрянщиною обставав Foch у Парижі в лютім 1919 за суттєво іншим інтервенційним пляном, аніж у січні 1919. Раз відмовляла Америка кинення якихось більших власних військ — а крім інших міркувань, зроблено вже якнайнеприємніші досвіди біля Архангельська, де висаджено британські, американські й італійські війська до боротьби з більшовиками,¹⁾ що розлючені скити дуже добре могли бити теж і „увінчані побідою“ антантські війська, — то Foch мусів порадити собі в мілітарному відношенню якомсь інакше, і тому тепер уже ходило ще тільки про те, щоб Америка й Англія давали лиш гроші. А як собі порадити щодо війська, це він начеркнув перед „Радою Десятьох“ 25 лютого 1919 у тому змислі, що треба тепер утворити під французьким командуванням армію, зложену з греків, сербів, румунів, поляків, чехословаків, естонців і т. д. і кинути її в Східну Європу.²⁾ При цьому не забуто теж і про „Армію Південної Росії“: 19 лютого 1919 відчитав представник французького міністерства війни, генерал Альбу, перед Комітетом Мирової Конференції для румунських справ ноту, в якій французьке міністерство закордонних справ підносило з якнайбільшим натиском, що створену в Румунії армію генерала Berthelot-a як найшвидше „треба зробити готовою до вжитку і утримувати її для евентуального вжиття в Південній Росії“.³⁾ Для безпосередного ж скріплення „Армії Південної Росії“ задумував Foch, як він про це повідомлював 25 лютого 1919, деташувати в Одесі три грецькі дивізії,⁴⁾ і грецькі частини теж дійсно й появилися в Одесі, щоб місяць пізніше бути разом із усею іншою „одеською Антантою“ „скинутими в море“. Тим ліпше стояла тепер справа Foch-a в Парижі, що Wilson і Lloyd George якраз у середині лютого 1919 виїхали були, і що першою річчю, яку зробив на Паризькій Мировій Конференції від імени Англії заступник Lloyd George-a, провідник консервативів Winston Churchill,

1) Templeley, op. cit. Том VI. Ст. 311. Шлях А. (на згадку про „введення військ“), який при їй вилеті Baker.
 2) Baker, op. cit. Том II. Ст. 25.
 3) Baker, op. cit. Том III. Ст. 212.
 4) Baker, op. cit. Том II. Ст. 23. змітка
 5) D'Anselme, op. cit. Ст. 351. Н. 302. I.

було домагання негайної енергійної акції проти більшовиків.¹⁾ Використовуючи цю ситуацію, казав собі Foch заразже — 26 лютого 1919 — потвердити „Радою Десятьох“ ще й Угорщині просто руйнуючі умови румунсько-угорського перемиря, яких навмисно не подано урядови Károlyi-го до відома негайно, і в цей спосіб дістав Foch у свої руки знаменитий спосіб, щоб Wilson-а й Lloyd George-а пізніше евентуально приневолити, щоб вони до його плянів прилучилися. А саме: якщо б вони згодилися на хрестоносний похід проти більшовизму, то по дорозі в Росію армії Foch-а силоміць накинули б оті умови Угорщині, а якщо б вони на той похід не згодилися, то можна було очікувати, що повідомлення мадярів про оті умови викличе там якусь акцію розпуки, найправдоподібніше совітизацію Угорщини, і в цей спосіб англосаксонці були б тоді зневолені доручити Foch-еви хрестоносний похід проти більшовизму, який — мовляв — осьде вдирається вже в Середущу Європу.²⁾

Було вже згадано, що новий плян Foch-а мав на меті створення армії, зложеної „з греків, сербів, румунів, поляків, чехословаків, естонців і т. д.“. Отже під рубрикою „і так далі“ поміщено між іншими теж і галичан. А власне: загальні операції проти московських більшовиків розвивалися в лютім 1919 крайню нещасливо — небаром, у другій половині березня 1919, пронісся від одеських „Армій Південної Росії“ просто вже крик рятунку,³⁾ а кілька днів пізніше були теж і британсько-американські війська в Північній Росії загрожені повною загладою.⁴⁾ Міжтим виносила в тому часі, коли кожен жовнір на боці контрреволюції уявляв собою просто дорогоцінність, чиста боева сила галицької фронтової армії проти Польщі майже 50.000 мужа і майже ще раз стількі мала ота армія в своїх етапах. Навіть під виразно кепським проводом тиснула вона поляків так твердо, що це властиво пояснити годі, що вона тоді Львова не взяла і поляків за Сян не викинула. Зі Львова проносилися ще тільки крайню розпучливі крики рятунку,⁵⁾ але Польща просто-напросто ніяк не була в силі вдіяти проти галичан щось більше, ніж оте недостаточне, що вона діяла. Під якимсь умілим проводом — а ще до того маючи за своїх дорадників французьких старшин генерального штабу — мала б ота для більшовицьких га-

¹⁾ Baker, op. cit. Том I. ст. 240.

²⁾ Так поясняє Baker, op. cit. Том II ст. 24, чому умови перемиря були подані Угорщині до відома нагло, 19. березня 1919, якраз після того, як Найвища Рада відкинула була дня 17. березня 1919 пропозиції Foch-а, дарма що „Рада Десятьох“ прийняла була оті умови перемиря ще 26. лютого 1919. „Цілий матеріал цих таємних документів (Мирової Конференції, В. К.) ясно доказує, що французькі мілітарні й дипломатичні авторитети не лиш витали цей вислід (совітизацію Угорщини, В. К.), а й навіть поособляли тому, щоб він наступив, з тих міркувань, щоб таким чином могли вимусити (на Америці й Англії, В. К.) мілітарні акції й мілітарні договори“, каже при цій нагоді Baker.

³⁾ Baker, op. cit. Том III. ст. 213.

⁴⁾ Baker, op. cit. Том II. ст. 36.

⁵⁾ Dmowski, op. cit., ст. 351 ff, 397 f, 360 f.

сел майже недоступна армія дуже добрі дані до того, щоб у боротьбі проти більшовизму помітно відзначитися. Раз Польща була просто-напросто цілком нездібна хоч лиш галичан покорити, не говорячи вже про те, щоб маширувати на Київ і Москву, то виходив із цього простий рахунок: польсько-галицька війна звязувала чистої боевої сили понад 20.000 поляків і майже 50.000 галичан, і звільнення тих разом 70.000 мужа для боротьби проти більшовизму уявляло б собою серед тогочасних відношень сил у Східній Європі з одного маху цілком рішаюче збільшення потуги на боці контрреволюції. Може ніколи передтим і ніколи вже пізніше не висіла отже доля московського більшовизму на такому тонкому волоску, як тоді на питанню, чи вдасться польсько-західноукраїнську війну за Східну Галичину замирити чи ні! Тому вже в січні 1919 вислано з Парижа в Польщу мілітарну місію під проводом французького генерала Berthélemy, щоб вона польсько-західноукраїнський спір пізнала й залагодила.¹⁾ Висліди ж цього досліду мусіли бути — видно — для галичан багато сприятливіші, ніж досвіди генералів Berthelot-a і d'Anselme-a з наддніпрянцями, бо на те, що ці обидва вперто відкидали — на признання української державної суверенности — генерал Berthélemy дав галичанам, без сумніву в порозумінню з Foch-ем, ясно й отверто вигляди. А саме: в зміслі нових плянів Foch-a запропонувала місія Berthélemy у Львові дня 28 лютого 1919 польсько-українське перемир'я і наклікала галичан, щоб вони з усією своєю потугою рушили проти більшовиків. Хоч яке дошкульне, ба руйнуюче було те перемир'я для галичан, то воно уявляло собою самотою самотою нагоду, яку українці взагалі мали заввесь час Мирової Конференції, заснувати якусь українську державу, спіраючися на Антанту, себто на Францію. На підставі цього перемир'я галичани повинні були вправді відступити Польщі не лиш крайню ними загрожений Львів, але ще й міцно ними в своїх руках триману нафтяну область, себто половину цілої їхньої східно-галицької країни, але за це обіцював їм Berthélemy признання української держави Антантою і він навіть до деякої міри здезаував одеську акцію Berthelot-a з „Діректорією“, заявляючи, що він має більші повновласти, ніж одеські повелителі і що він зможе постаратися, щоб переговори „Діректорії“ з Berthelot-ом закінчилися кориснішими для неї вислідами.²⁾

Здається, що інтервенція Berthélemy уявляла собою рішення цілком перворядного значіння, і тому варто приглянутися їй з ріжних боків. Foch-еві пляни з лютого 1919 в їхній найчистішій формі, себто в формі виключення народів колишньої Росії і наступу проти московського більшовизму виключно зі силами „греків, сербів, румунів, поляків, чехословаків і естон-

¹⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 74—75.

²⁾ Лозинський, *op. cit.* ст. 74—82.

ців“ означали собою, здається, політику катастроф, якої переведення могло б, бути може, призвести упадком капіталістичної Європи. Бо всі ці народи, з якими Foch готувався вмашерувати в Росію, були до тої міри внутрішньо дезорганізовані, що вони майже з крайною бідю були в силі спиняти соціяльні перевоти в їхніх власних країнах. Аж тут готувався Foch їхні армії, які самі сильно терпіли від надрушеної дисципліни й від революційного ферменту, відорвати від їхньої батьківської землі і погнати їх у середину Росії проти загнаного в остянній кут і тому з найкрайнішою енергією розпуки борючогося ворога — проти московських більшовиків. Щож лежало б тоді блище, ніж те, що купу „греків, сербів, румунів, поляків, чехословаків і естонців“ огорнуло б посеред скитської пустелі почуття, що боротьба, в якій вони мають скровавитися на чужині, не має ніякого змислу, що вони не боряться за добро їхніх батьківщин, тільки що вони є гарматнім мясом американського, англійського і французького світового капіталу? І щож лежало блище, аніж те, що вони, сумнівом про змисл боротьби знеохочені, трусливо перед повними розпуки більшовицькими скитами відступали б, при цьому до решти дезорганізувалися б і яко носії соціяльного перевоту, бунтуючися, відхлинули б назад у свої батьківщини?¹⁾

Інакше представляється справа, якщо рішуче презигновано б із відбудови давньої одностайної Росії і проширено б ідею „санітарного кордону“ Cleméncau-a в напрямку на поступенне звужування простору московського більшовизму при помочі підтримки творення національних держав окраїнних народів давньої Росії в змислі тої політики Гетьманської Держави, яка вперто змагала до створення тісно поміж собою союзних самостійних держав: донської й кубанської держави побіч української. Хочби Наддніпрянщина на переломі 1918/19-ого років була хоч яка дезорганізована, то всеж точка тяжести отакої політики звужування, загічування московського більшовизму греблями лежала на Україні. Отже якщо б підойму окраїнних народів — в першу чергу українців — пущено в рух, так щоб ці безпосередно в знищенню більшовизму заінтересовані народи уявляли своїми військами авангард контрреволюції,

¹⁾ І дійсно одеські антантські війська здали побережжя Чорного моря й Одесу при кінці березня 1919 в найбільшій паніці й безладдо, втікаючи перед багато меншими по числу і без ніякого порівняння гірше озброєними ватагами збільшовиченого наддніпрянського отаманчика Григорієва. „В томуж самому часі (в лютім-березні 1919, В. К.) здавалося, що світ буде затоплений хвилею жаху й песимізму“, так представляє Baker, орсі. Том II. ст. 21—23 тогочасний настрій духа в Європі. „На сході енергійно діяв більшовизм і поширювався далі на захід. Здавалося, що, якщо негайно чогось не підприняти, то світ муситиме потонути в цілковитій анархії“... „18. березня писав я в моім дневнику: „...Разом із цим цілий світ стоїть безпосередно перед повним упадком“... „Лиш нечисленні знають, як цілком близько вся Європа стояла в тому часі перед небезпекою, що вмотається в нову і ще жаливішу війну. Полумя панічного страху, особливо перед більшовизмом, роздувалося ще дуже мілітарними інтригами, щоб Раду в Парижі приневолити, щоб вона розпочала мілітарну акцію“.

який брав би на себе найважчі воєнні протиудари з боку більшовиків,¹⁾ — то можна б сміло класти в їхніх станах навіть залоги „греків, сербів, румунів, поляків, чехословаків і естонців“ без того, щоб вони, яким ошаджено б бої на фронті, мусіли б дезорганізуватися й „більшовичитись“. Це була, як здається, одинока дорога, по якій — якщо взагалі — „окцидентальна цивілізація“ могла б захопити в свої руки Східну Європу, як колись перед століттями захопили були Візантійську Імперію ватаги окцидентальних хрестоносців, які повинні були помагати їй проти Ісламу. Отже, якщо б галичани приймали б твердий Berthélemy - вський мир з Польщею й помашерували б на Київ і якщо рівночасно розлився б був по часті й за їхніми плечима по Східній Європі потоій „армій окцидентальної цивілізації“, як цього бажав Foch, — то тоді не тільки над бідними галичанами й наддніпрянцями, а й взагалі над усіма народами Східної Європи хай змилювався б Бог, бо — наскільки можна судити з ультімату „одеської Антанти“ — тоді „окцидентальні хрестоносці“ після евентуального вигублення московського більшовизму ледви чи Східної Європи вже зреклися б, тільки за „добродійство знищення більшовизму“ поділили б ці велитенські багаті области на свої півкольоніяльні, чи кольоніяльні „сфери інтересів“. Якщо може цієї сумної долі Московщина й Середуща Росія із-за занадто великих віддалень і занадто численної маси населення могла б уникнути, — то для легко доступної і легко покоримої України ледви чи було б яке спасіння, і тоді там затрюмфував би дух генералів Berthelot-ів і d'Anselme-ів. Але, якщо — як це теж і дійсно сталося — англійоаксонські потуги поставилися б проти цілого великого пляну Foch-а і якщо цьому маршалкови в наслідок цього не вдалося б призвести отого окцидентального потопу, то було це в дуже високій мірі правдоподібне, що тоді галичани, залишені в спокою поляками і мілітарно піддержувані Францією, виключно своїми власними і наддніпрянськими військовими силами вибороли б на більшовиках якусь українську державку яко члена „санітарного кордону“ поруч із Польщею й Румунією. З такою державою вони попали б в наслідок багато більшої сили Галичини ніж її було в наддніпрянців правдоподібно в якусь менше ганебну й дошкульну залежність від Франції ніж та, яку якраз збиралася приняти „Діректорія“, і та правдоподібність іще збільшилася б, коли б галичани „Діректорію“ взагалі усунули і в союзі з поміркованими й консервативними наддніпрянцями самі створили б якийсь одностайний український уряд.

Осьтак зясовано коротко одну можливість поставлення якоїсь української держави в 1919-ому році з опертям на Ан-

¹⁾ Наскільки більше годилися до такого завдання зеднані українці, ніж нпр. одеські антантські війська, це доказує факт, що вони трималися без найменшої підтримки з-зовні аж по кінець 1919-ого року і в літі 1919 очистили буди від більшовиків, вдаряючи зі своїх вихідних позицій над Збручем, майже ціле Правобережжя і взяли були Київ,

танту, себто на Францію, і ця можливість виходила не від ліберальної Англії з її приманчивими гаслами про „право на самовизначення“, як це галичанам здавалося, тільки від французької військової партії, як це цілком слушно бачили і Симон Петлюра і наддніпрянці.

Міжтим ота можливість пройшла мимо українців так швидко, як вона перед ними з'явилася. Галичани не прийняли пропозицій Berthelemy, тільки завзялися на продовжування війни з Польщею уповаючи на те, що ліберальна Англія вимусить на Польщі якийсь для них справедливіший мир. Теж і „Діректорія“ відмовилася виконати вимогу уступлення Симона Петлюри і П. Андрієвського, але поки одеські французи рішилися від цього свого домагання може відступити, потерпіла „Діректорія“ в березні 1919, як тоді здавалося, остаточну катастрофу: французькі умови були такі обурюючі, що війська „Діректорії“ — теж і „Січові Стрільці“ — були близькі до того, щоб проклямувати владу совітів, і 9 квітня 1919 прийшов знову до керми соціалістичний кабінет Бориса Мартоса; але що найважливіше, більшовицький наступ посувався скрізь побідно вперед, а підпринята правими партіями 29 квітня 1919 спроба повалити Симона Петлюру припечатала оту катастрофу фронтів, так що в решті решт „Українська Народня Республіка“ могла, тай то лише з великою бідною, встоятися тільки в одному, чи двох повітах Середушої Волині¹⁾. Foch-еві пляни тимчасом у Парижі ще раз відкинуто, так що це унеможливило скріплення одеських „Армій Південної Росії“ причаленням нових військ. У наслідок цього одеський пункт опори став не до вдержання і його здали 3. квітня 1919 більшовикам²⁾.

Отже українці втратили в наслідок усіх цих обставин майже з одного маху всяку вартість для французької військової партії, і тепер відступив теж і Foch на позицію Clemenceau, себто на політику „санітарного кордону“ і дефензиви в відношенню до більшовизму. Foch знову носився тепер з новим, уже третім, пляном. Як передтим признання національно-державних змагань України було більше чи менше виразно пізнаваною центральною віссю лютневих плянів Foch-а, так тепер — у березні 1919 — звернулося ціле завзяття Foch-а на беззастережне знищення галичан, які наче камінь на дорозі на заваді стояли і своєю війною проти Польщі надзвичайно комплікували положення в Східній Європі та його прозорість затемнювали, перешкоджуючи ясному поділові Східної Європи на революційні і на контрреволюційний табор. Саме в тому часі закінчено у Франції організацію зложеної з шести польських дивізій армії генерала Haller-а, і на цю воєнним узброєнням багато вивінувану армію з французькими старшинами генерального штабу покладав тепер свої надії Foch. Невтомно виступав він від тепер пе-

¹⁾ Христюк, оп. cit. Том IV. ст. 91—128.

²⁾ Марголинъ, оп. cit. ст. 124, Baker op. cit. Том II. ст. 25, Том III. ст. 213.

ред „Найвищою Радою“ Мирової Конференції зі своїм домаганням кинути Галлерівську армію негайно в Польщу на відсіч Львовсви. 17. березня 1919 радив він післати ці війська через Відень. Але „Найвища Рада“ не дала йому на це повновластей, — перемогло англійське становище про призведення польсько-українського перемир'я¹). Англійці відтягли розв'язку питання про транспорт армії Галлера, вони знали, що маючи таку велику масу війська, польські „апетити“ зробляться просто-на-просто непокоримими.

Тепер рішив F o s h „Найвищу Раду“ приневолити, щоб вона згодилася на здобуття Західної України армією Галлера. А саме: він казав 19. березня 1919 передати в Будапешті згадані вже умови румунсько-угорського перемир'я, і в відповідь на це уряд Каголуї-я уступив і до влади прийшов Bela Kun на чолі Совітської Угорщини²). Ледви що 21. березня 1919 „Найвища Рада“ остаточно відкинула F o s h-евий плян про вжиття Галлерівської армії під Львовом³), а уже 27. березня F o s h відновив свої настирливі вимоги щодо аліянтської інтервенції, покликуючися на те, що на Угорщині вибух більшовизм, і він домагався від „Найвищої Ради“ зорганізування війська, зложеного з французів, британців, американців, греків, сербів і румунів, війська, котре простягнулося б від Одеси навколо Угорщини, заняло б Відень і роздавило б угорський більшовизм, щоб у Будапешті з'єднатися і відтіль „замкнути львівський вилім“, себто Західну Україну розторочити і без решти зі світу збавити⁴). Теж цим разом „Найвища Рада“ F o s h-еви відмовила⁵), але він і на далі остав незрушно при тому, що Західну Україну конче треба знищити, і цю думку він пізніше таки справді й здійснив, після того, як Галлерівську армію перетранспортовано в травні 1919 через Німеччину в Польщу. Отже все, що з великих, світом потрясаючих плянів F o s h-а в решті решт остало, це було сконцентрування страшного удару, який повинен був завести „окцидентальну цивілізацію“ аж до Волги, на малесенький галицький крайок у двіста кілометрів довжини і двіста кілометрів ширини: як голодний лев не цурається навіть і миші, так звалив величавий маршалок свій могутній гнів на купку нещастя, якою була Галичина посеред змагань світових потуг.

Поки галицькі висланники з'явилися в Парижі, щоб добродіям людськості, що мали дарувати їй вічний мир, зясувати скромні побажання їхнього крайка, була отже доля цього крайка вже припечатана, хоч вони цього не знали. У французьких міркуваннях — і в Clemenceau-а і в F o s h-а — переміг був уже цілком Дмовський: Франція хотіла, щоб Польща здобула цілу Галичину, і вона піддержувала Польщу, щоб це сталося

¹) Baker, op. cit. Том II. ст. 22, Том III ст. 213.

²) Baker, op. cit. Том II. ст. 23—24, Том III. ст. 213.

³) Baker, op. cit. Том II, ст. 22.

⁴) Baker, op. cit. Том III. ст. 213.

⁵) Baker, op. cit. Том II. ст. 43.

„*via facti*“, так що ліберальній Англії не оставало в виду завзяття Франції, з яким вона прикривала Польщу, нічого, як тільки протестувати проти „доконаних фактів“, не щоб отими протестами вирвати Галичину з пащі французько-польського льва, а щоб так сказати б збільшити щорічний торговельний оборот Англії з Орієнтом на кілька корабельних ладунків.

Але найбільш гідним пожалування виявився в галицькій справі — як зрештою теж і у всіх інших — у Парижі властивий пророк „права народів на самовизначення“, Wilson, в якого вірючи, галичани взагалі шукали справедливости в Парижі. Коли б його ніколи не було, то галичани може зважилися б були на дійсно розпучливу боротьбу, щоб уникнути заглади, і тоді вони може перед різунами карти Європи встоялися б. Отже під час того, як довіря до Wilson-а їх параліжувало, Wilson не був нічим, як тільки куклою в руках так вороже до галичача настроєного експерта як Lord, а цей знову не був нічим, як тільки куклою в руці Дмовського, і так Wilson, який щодо німецьких областей тримав, хоч і дуже хитаючись і особливо в пізнішій фазі Мирової Конференції дуже непевно, з Lloyd George-ом проти Польщі¹), стояв у „східногалицькому питанню“ незрушно на боці Польщі й Франції проти галичачу, яким він в найліпшим разі дав би якусь автономію в межах польської держави²). Щодо Наддніпрянщини, то з українською справою стояло в американців ще гірше. „Розмова з Lansing-ом зробила на нас потрясаюче вражіння“, розказує один із наддніпрянських представників у Парижі Арнольд Марголін про своє побачення з цим американським державним секретарем 30. червня 1919³). „Lansing виявив абсолютне незнання положення (в Східній Європі, В. К.) і цілком сліпу віру в Колчака й Денікіна. Він категорично настоював на тому, щоб український уряд признав своєю найвищою державною владою і вождом усіх противішовицьких армій Колчака. Коли була мова про принципи Wilson-а, яких примінення щодо народів колишньої Австро-Угорщини було з гори рішене, заявив Lansing, що він знає тільки одностайний російський народ і що одинокою дорогою до відбудови Росії є федерація на взір Сполучених Держав“, Дійсно! — одинокою дорогою до відбудови Росії була федерація

¹) Temperley, op. cit. Том VI. ст. 238.

²) Пор. Dmowski, op. cit. ст. 342, 362, 383. „Як була мова про мандати Союзу Народів над безпанськими областями“, розказує Dmowski, op. cit. ст. 371, „замітив Wilson, що при цьому могло б розходитися не тільки про колишні німецькі колонії, але й що могла б виявитися необхідність надати поодиноким державам мандати на деякі області Росії, яких населення не хоче належати до Росії, але не є досить дозріле, щоб управляти само собою. Не пригадую собі, чи він виразно назвав литовців і українців, але стільки я собі запам'ятав, що він мав їх на думці“. (Пор. теж Temperley, op. cit. Том VI. ст. 238).

³) Цю візиту зробив Марголін разом із галичанином Д-ром Теофілем Окуневським і висланником „Українського Народнього Комітету“ в Америці Д-ром Кирилом Біликом. (Марголінъ, op. cit. ст. 161, Лозинський, op. cit. ст. 117—118).

— але більшовицької Росії! Міжтим, що обходило в ґрунті річи американців, чи дійсно воскресне якась Росія? Те, що вони знали, було, що Америка й Японія фінансували підприємство Колчака і що на випадок його невдачі не буде можна відшкодувати себе концесіями на Сибірі, цілком таксамо, як Англія субвенціонувала Денікіна і його надніпрянцям захвалювала, щоб за його плечима захопити принаймні нафтяну область у Баку, і як Франція попірала Польщу і манила українців на цей бік, щоб Німеччину відрізати від світа, — усе на кошт тих народів колишньої Росії, яких скривавлення в 1914—1915-ому році взагалі уможливило побіду західних держав.

„Італійці“, розказує англійський історик¹⁾, „не мали ніякого особливого інтересу чи певних переконань щодо границь (Польщі, В. К.) з Німеччиною. Вони підтримували поляків у Тешині проти Чехів і в Східній Галичині проти русинів. А щодо колишньої російської області, то вони міцно почувалися до зобов'язань, які прийнято на підставі союзу з Росією (підчас великої війни, В. К.) і стояли твердо на тому, що було бажано дати Польщі ту етнографічну границю, яка була їм признана урядом Керенського, а рівночасно було небажано, щоб іти далі в рішеннях про ті області, щодо яких були заінтересовані росіяни“.

„Япанці“, продовжує отой англійський історик, „не були заінтересовані прямо в польській справі, як її розв'язувано на Мировій Конференції. Бо про границю (Польщі, В. К.) з Росією, щодо якої вони почували себе більше безпосередно заінтересованими, не переговорювано остаточно“. Як здавалося цілком байдуже прислухувалися — розказує американський історик Baker — ці річеві азіяти до теоретичних дискусій між Wilson-ом, Lloyd George-ом і Clemenceau-м, читали уважно формування артикулів мирових договорів про заморські питання, які торкалися їх безпосередно, тоді нагло оживали і зголошувалися до слова з малесенькими поправками тексту, в яких змінена складня або знюансування якогось слова ясно й виразно

¹⁾ Temperley, op. cit. Том VI. ст. 238—239. Замітити тут слід, що Італія була на Паризькій Мировій Конференції другорядною державою, стоячи вправді в справах, які її безпосередно торкалися, в опозиції до Франції, але не маючи абсолютно ніякої власної програми упорядкування Європи в її цілості. Коли б існувала яка добра українська дипломатія в Римі, то вона цією опозиційною до Франції італійською безпрограмістю без сумніву могла була б для української справи покористуватися, зясовуючи нпр. що ослаблення Польщі відданням Східної Галичини українцям означає собою ослаблення французької позиції на європейському континенті. Така дипломатія — коли б її українці мали — могла б нпр. добитися створення якоїсь української армії з полонених в Італії українців. Чи така армія змогла була б пізніше попасти на Україну — як ось Галлерівська з Франції в Польщу — це інше питання, залежне вже не від Італії, а від цілого дальшого розвитку гри європейських сил. Але всеж можна було б перемогти осьтак італійську нейтральність в українській справі. Існують ще ніким не використані матеріали про тогочасні українсько-італійські взаємини, і ці матеріали обов'язково повинні би якийсь український дослідник зібрати, опублікувати й обробити.

давали їм на письмі їхню користь і одним почерком пера перекреслювали многогодинні тиради Wilson-a, який навіть не завважував, що діється, — щоб знову заспокоїтися. Над Тихим Океаном не було Укра ні нічого шукати.

З усіх інших антантських народів уважали одні тільки чехи доцільним підтримувати вимогу галичан щодо „самовизначення“. Вони покористувалися тою обставиною, що майже вся без решти військова сила Польщі була занята війною проти українців, підняли претенсію на заняту поляками ще в листопаді 1918 Тешинську частину промислової області австрійського Шлеську, напали там збройно поляків 23. січня 1919 і відобрали їм цей спірний об'єкт. Але не лиш спільна боротьба, у якій чехи мали Галичині до завдячення, що змогли здобути й відстояти Тешин, наказувала їм приязно відноситися до галичан. Польська індустрія конкурувала сильно з чеською, а евентуальне здобуття Східної Галичини Польщею відрізувало б Чехословаччину від Східної Європи з її великими ринками збуту, і тому мало це для чехів як найбільш увагу, щоб чи то якась західноукраїнська держава, з якою вони мали граничити почерез Словаччину й Підкарпатську Русь, повстала яко трансітова країна до Східної Європи, чи то, щоб Східна Галичина була прилучена або до Наддніпрянщини, або — а це було б чехам найприємніше з усього — до Росії¹⁾.

Отже у відьмарський котел паризької Мирової Конференції попали прибуваючі до Парижа один за другим у промежутках часу від лютого 1919, висланики України. Їхній край був майже цілком відрізаний від усієї решти світа численними воєнними фронтами — їхніми власними і фронтами в Середній Європі такими як румунсько-угорський і чесько-угорський, — так що, на загал беручи, одним звязком між Мировою Конференцією й Україною був тільки радіотелеграф²⁾. Висланикам цього краю роблено — особливо з боку Франції — по дорозі як найбільші паспортні труднощі, так що тижні, навіть місяці минали, поки вони могли прибути до Парижа³⁾. В самому Парижі їх, таксамо

¹⁾ (Michał Bobrzyński), Wskrzeszenie Państwa Polskiego. Szkic historyczny. Том II. ст. 86—90.

²⁾ Так нпр. західноукраїнський державний секретар закордонних справ Др. Василь Панейко міг у своім письмі з 9. квітня 1919 до президента американського Червоного Хреста в Парижі (приватна збірка документів Дра Ст. Томашівського) подати лиш одну одну дорогу для транспорту санітарного матеріалу для Галичини: Констанца-Галац-Чернівці-Станіславів. Для самих же галичан була й ця дорога замкнена.

³⁾ Пор. нпр. письмо Дра Евгена Левицького з 31. січня 1919 до західноукраїнського посла в Відні барона Василька (приватна збірка документів Дра Ст. Томашівського): „Якраз перед годиною прибув я по дуже важкій, томлячій і крайно неприємній подорожі до Інсбрука... Наша подорож (себто подорож першої української делегації трьох осіб до Парижа, В. К.) в обіцяну землю панів Clélencau і Richon-a рівняється дійсно Одиссеї. Спершу не хотіли пропустити нас через італійський кордон — чехословацька віза, здається, взагалі не дуже італійцям імпонує. Щойно наше представлення, що по дорозі не можна було зустріти ніяких інших представників антантських держав і що ми репрезентуємо україн-

як висланників многих інших народів колишньої Росії, толеровано тільки як політичний комітет без ніяких дипломатичних привілеїв. Їхні взаємини з Мировою Конференцією обмежувалися на це, що генеральний секретаріат Конференції їхні ноти приймав і інколи їх прихід потверджував. Офіційні зносини Мирової Конференції з ними належали до якнайрідших виїмкових подій і торкалися тільки „східногалицького питання“¹⁾. Доступ до „великих світа“ був для них у найвищій мірі утруднений, вони були здані на ласку й неласку субальтерного дипломатичного корпусу секретарів і експертів. Їхня дипломатична активність була отже в великій мірі тільки криком у пустині.

(Докінчення буде)

Ксенофонт Сосенко.

3 проблеми місячних назв на Україні.

Понижча розвідка може буде придатна і на часі зогляду на актуальність у нас справи реформи українських календарних назв місяців, яку непостережно в часі послідних двох літ зачали переводити літературні українські круги: змінами деяких місяч-

ський уряд, спонукало італійську етапну команду в Інсбруці звернутися телефонічно до команди в Трієнті з запитом, який увінчався негайним успіхом... Вкінці 11. січня вечером прибули ми до французького кордону в Модане, але французький пограничний комісар не хотів нас пропустити. Він звернувся спершу з запитом до свого уряду й казав нам чекати в Модане. Ми депешували теж, бо не оставало нам нічого іншого, до пана Бенеша (чеського міністра закордонних справ, В. К.) і по трьох днях до самого пана міністра Richon-a, але поки-що без успіху. Четвертого дня, півхворі, заявили ми панови пограничному комісареви, що хочемо чекати на рішення в Турніні в Італії, де знаходиться найближчий французький консулят, і вернули туди. Тут пройшли дальші сім днів безуспішно... Восьмого дня прийшло телефонічне повідомлення від французького консуляту, що два панове — міністр Сидоренко і Лев Петрушевич — можуть їхати, — для мене ж дозвіл не прийшов, бо на думку пана міністра Richon-a „двох цілком вистарчає“. Зараз же прийшло, між нами рішення, що я тимчасом повинен чекати, бо панове зроблять усе щоб і мене пропущено... Сидоренко і Петрушевич вирушили ще цього самого дня в дорогу, а я остав ще в Турніні аж до 29. згл. 30-ого, котрогого дня я дістав від наших делегатів депешу: „Поки-що неможливо, просимо їхати зараз до Швайцарії“. ...Отже чекаю тепер в Інсбруці на Вашого кур'єра з паспортом для мене на подорож до Швайцарії“. Інший західноукраїнський делегат, Др. Степан Томашівський, мусів пізніше чекати в Швайцарії на французьку візу більше місяця і зміг прибути до Парижа в останніх днях квітня 1919, щойно після інтервенції „Найвищої Ради“ в його справі! (Пор. повідомлення Льва Петрушевича з 23. квітня 1919 про його розмову зі секретарем Дра Isaiah Bowman-a. Приватна збірка документів Дра Ст. Томашівського).

¹⁾ Лозинський. ор. сіт. ст. 113—114.